

СТЕФАНИ СТОРИ

МАСЛЕНИ БОИ И МРАМОР

РОМАН ЗА ЛЕОНАРДО
И МИКЕЛАНДЖЕЛО

София, 2024

Преводът е направен по изданието:

STEPHANIE STOREY

OIL AND MARBLE:

A Novel of Leonardo and Michelangelo

Copyright © 2016 by Stephanie Storey

This translation published by arrangement with Skyhorse Publishing, Inc.

All rights reserved. No part of this book may be reproduced in any manner without the express written consent of the publisher, except in the case of brief excerpts in critical reviews or articles. All inquiries should be addressed to Arcade Publishing, 307 West 36th Street, 11th Floor, New York, NY 10018.

Arcade Publishing® is a registered trademark of Skyhorse Publishing, Inc.®, a Delaware corporation.

© Издателство „Изток-Запад“, 2024

Всички права на български език запазени. Нито една част от тази книга не може да бъде възпроизвеждана или предавана под каквато и да е форма и по какъвто и да било начин без изричното съгласие на „Изток-Запад“.

© Венера Атанасова, превод, 2024

ISBN 978-619-01-1451-2

СТЕФАНИ СТОРИ

МАСЛЕНИ
БОИ и
МРАМОР

РОМАН ЗА ЛЕОНАРДО
И МИКЕЛАНДЖЕЛО

Превод от английски
Венера Атанасова

*На съпруга ми Майк,
който ми даде куража да следвам мечтите си*

Съдържание

1499 г. Милано.....	9
1500 г.	19
1501 г. Флоренция.....	37
1502 г.	119
1503 г.	153
1504 г. Флоренция.....	199
Послеслов.....	297
Бележки на Стефани Стори.....	299
За авторката.....	302

1499 з.

Милано

Леонардо

ДЕКЕМВРИ. МИЛАНО

Облизно можеше да види, че стенописът вече започва да се лющи. Боята не беше гладка, както трябваше да бъде, а зърнеста, сякаш нанесена върху фин слой пясък. Скоро пигментът щеше да се отдели от мазилката и да се разпадне на пращинки, които щяха да се разпръснат малко по малко. Земните цветове от пръст и глина щяха да бъдат първите. Цинобърът – ръждивочервеният цвят на кръв и нар – най-вероятно щеше да се запази най-дълго, защото бе най-траен, ала най-много го тревожеше ултрамаринът. Приготвен от смлените на прах скъпоценни камъни лапис лазули, яркосиният пигмент беше доставен от далекотоизточна страна и беше най-скъпият на пазара. Използвайки мъничко ултрамарин, художникът можеше да превърне една посредствена картина в шедьовър, но използването му в стенописите беше рядко. Без ултрамарин фреската му можеше да бъде смятана за незначителна или – още по-лошо – за конвенционална. А вече започваше да се напуква.

– *Porca vacca!** – изруга под нос. Влошаването беше по негова вина. Беше стигнал твърде далеч с експериментите си. Винаги стигаше твърде далеч. Лявата му буза трепна. Пое дълбоко дъх и лицето му възвърна ведрото си изражение. Не беше нужно да се разстройва. Засега, успокои се той, това все още бе шедьовър и той все още беше майсторът. Обърна се да забавлява публиката си с тайни и истории. В края на краищата те бяха дошли за това – да чуят как великият Леонардо да Винчи обяснява най-новата си картина „Тайната вечеря“.

– Един от вас ще ме предаде! – извика гръмогласно Леонардо и гласът му отекна в сводестата каменна трапезария на църквата „Санта Мария деле Грацие“, в която неговата фреска покриваше северната стена.

Тълпата френски туристи беше във възторг от драматичния му изблик. Знаеше, че много от тях проявяват голям интерес към него. Четирийсет и осем годишният маестро Да Винчи беше един от най-известните мъже на Апенинския полуостров, името му се бе разнесло във Франция, Испания, Англия и в далечната Турция. Той се беше прочул със своите гениални проекти на военни машини и революционните си нововъведения в рисуването. Туристи от цял свят

* Да го вземат мътните (ит.). [Всички бележки под линия са на преводача.]

пристигаха, за да го видят да стои пред прословутата си фреска, която се славеше със своите ярки цветове, все още залепнали за мазилката, с тринайсетте реалистични портрета на Исус и неговите ученици и с раздвижената си композиция, балансирана около централния образ на Христос.

– Това е моментът непосредствено след обвинението на Христос – каза Леонардо, отдръпвайки се от фреската с надеждата да отвлече вниманието на тълпата от разпадащите се бои. – На този етап от историята никой още не знае, че именно Юда ще предаде Исус. Разкритието, че сред тях има подлец, е шокиращо. Учениците скачат, размахват ръце и надават тревожни викове. Един от тях е предател. Но кой? – Той огледа туристите, сякаш издирваше змия сред тях. Възщност изучаваше лицата им, търсейки уникални черти и изражения, които можеше да нахвърли в скицника си, след като си отиде.

– Чух, че сте използвали собственото си лице за образа на Тома Неверни – отбеляза на италиански със силен акцент пищна френска девойка, – но аз не виждам прилика. – Устните ѝ се свиха под влияние на френското произношение, сякаш бе готова да го целуне.

Леонардо знаеше, че и жените, и мъжете се възхищаваха на хубавата му външност. Въпреки че често носеше очила, за да помогне на отслабващото си с възрастта зрение, когато се погледнеше в огледалото, виждаше, че златистокафявите му очи все още блестяха с младежка пламенност. Беше жилав и мускулест с вълниста тъмнокестенява коса, която тъкмо започваше да се прошарва. Ако тълпите ще го зяпат като някакво митично създание, беше длъжен да изглежда добре, разсъждаваше той, затова се къпеше всеки ден и носеше модерни дрехи, които предвещаваха успеха му – дълги до коляното туники, чорапогащници в пастелни цветове и златен пръстен с многоцветни скъпоценни камъни във формата на птица, струващ повече, отколкото повечето художници печелеха за цял живот.

Леонардо плъзна очи към гърдите на френската девойка, покрити с руменина и повдигнати от пристегнатия по последна мода корсет. Понякога, когато някой турист хванеше окото му, той водеше момчето или момичето в ателието си, за да ги нарисува, а от време на време те бяха толкова развълнувани от срещата с маестро, че с радост се вмъкваха и в леглото му.

– Това е така, защото няма никаква прилика – отвърна Леонардо, подражайки на френския ѝ акцент. – Ако разчитах на собствения си образ като модел, щях да рисувам свои вариации отново и отново и никога нямаше да създам уникално лице, а това би довело до скучни картини.

Зрителите му се засмяха, включително и пищната францужойка.

Посетителите често казваха на Леонардо, че когато говори, е трудно да се разбере дали е сериозен, или се шегува, така че добави с по-сериозен тон:

– Казвам истината.

С изключение на една подробност.

Той погледна надолу към украсената със скъпоценни камъни птица, която проблясваше на безименния пръст на лявата му ръка – водещата му ръка. Богобоязливите италианци смятаха левичарството за отклонение от нормата. Дясната страна беше божествената страна. Лявата тласкаше към греха. Повечето деца левичари бяха принуждавани да използват дясната си ръка, за да ги държат в праведния път. Бащата на Леонардо имаше дванайсет законни деца от законната си съпруга и всички те бяха десничари. Обаче за Леонардо – неговия незаконен син, резултат от младежка афера със скромна домашна робиня от Константинопол – левичарството беше приемливо.

В „Тайната вечеря“ на втория стол, вдясно от Исус, седеше мъж с тъмно лице, облечен в зелена туника, който бе посегнал към питка хляб с лявата си ръка. Юда също беше левичар.

– Представете си, че сте част от голямо семейство. – Леонардо се взираше покрай френската девойка в картината си. – Един от дванайсетте братя и сестри, събрани около празничната трапеза. Родителят ви е в средата, опитвайки се да запази реда и хармонията. Представете си... – Звуците и миризмите в помещението сякаш изчезнаха, когато се замисли за лявата ръка на Юда. – Но като във всяко семейство под повърхността има тайни. Обаче един човек не принадлежи към нашето шумно семейство. Той е все още сред нас, но е трудно да бъде открит.

В други изображения на Тайната вечеря Юда беше лесно забележим, често седнал на противоположната страна на масата срещу останалите. Във версията на Леонардо обаче предателят беше в средата на групата, просто един от учениците, скрит чрез самото си включване в нея, разпознаваем само по малката кесия, която стискаше в дясната си ръка.

– Веднага след обвинението на Исус всички са в шок и се питат кой е предателят. Той ли е? Или другият? Или онзи там? Или най-страшният въпрос – може ли да съм аз? Когато още никой от нас не е разпознат като предател, всички сме такива. Всички ние можем да бъдем непристойният друг. Всички бихме могли да сме Юда.

Когато посетителите се наведоха, за да разгледат всяко лице, Леонардо тихо изпъшка. Беше възнамерявал да отклони вниманието им от влошаващата се картина, а не да ги насочи да я огледат по-внимателно.

Внезапно вратата на трапезарията се отвори с трясък и в стаята нахълта привлекателно двайсетгодишно конте. На гладкото лице на Джан Джакомо Капроти да Орено* бе изписана паника, а обичайно сресаната му коса беше разрошена.

* Италиански художник и ученик на Леонардо да Винчи от 1490 до 1518 г.; създава картини под името Андреа Салаи.

– Мавъра* идва!

Посетителите млъкнаха и си размениха погледи, сякаш се опитваха да разберат дали това е истинско предупреждение или хитрост, предназначена да ги забавлява. Те погледнаха към Леонардо за някакъв знак.

– Ако се шегуваш, Салаи, това е много жестоко към тези бедни хора. – Той наричаше помощника си Салаи, което означаваше малък дявол, заради склонността му в миналото да погажда лоши номера. Колко време беше минало оттогава? Вече десет години?

– Това не е шега, маестро. Кълна се. Мавъра се завръща. С армия. – Макар и склонен да прави пакости, младежът не беше добър актьор. Той казваше истината.

Две дами изпищяха. Пищната французойка притисна ръка към пристегнатия си от корсета стомах. Мъжете наредиха на семействата си да бягат. Ако Мавъра се връщаше в Милано, животът на всички беше изложен на риск.

Особено този на Леонардо да Винчи.

Семейство Сфорца беше управлявало Милано в продължение на петдесет години – допреди два месеца, когато френската армия бе нахлула в столицата и го бе прогонила от града. Херцог Лудовико Сфорца, наричан Мавъра заради тъмния си тен, се бе измъкнал невредим, но това беше унижително поражение. Ако Салаи беше прав за завръщането на сваления управник, Сфорца щеше да предприеме яростна атака. Всеки французин, който все още беше в Милано, щеше да бъде в опасност.

В това число и Леонардо. През последните осемнайсет години той живееше и работеше в Милано, служейки на миланския двор, но когато херцогът бе избягал, не го беше последвал като лоялен патриот. Вместо това бе останал в удобната си квартира в замъка Сфорца и бе предложил услугите си на френския крал. Ако херцогът се върнеше на власт, Леонардо вероятно щеше да бъде арестуван за държавна измяна, а всички знаеха какво правеха Сфорца с предателите.

– Трябва да отидем при краля. Той ще ни вземе със себе си във Франция или в Неапол, или накъдето и да се отправя. – Леонардо завъртя пръстена с формата на птица на лявата си ръка.

Изражението на Салаи помръкна.

– Кралят вече замина и отведе двора със себе си. Той ни изостави.

Лявото око на Леонардо потрепна. Трябваше му време да помисли, затова откачи малкия си скицирник, който висеше на колана му, седна на пода пред фреската и започна да скицира паникьосаните френски туристи. С бързи шрихи той

* Лудовико Мария Сфорца, наричан Мавъра, е херцог на Бари от 1479 г., регент на Миланското херцогство от 1480 до 1494 г. и седми херцог на Милано от 1494 до 1499 г.

запечатата беглите си впечатления: широко отворените им очи, разширените им ноздри, размахващите се ръце, всичко, което внушаваше усещането за страх. Единственият начин наистина да се разберат човешките емоции беше да се изследват техните физически проявления, а възможността човек да стане свидетел на този вид неподправена реакция беше рядкост. Искаше му се да може да улови звука от шумоленето на тъкани, сподавените викове и учестеното дишане. Ако можеше да усети вкуса на ужаса, щеше да го направи.

– Моля ви, маестро, не сега. – Салаи внимателно се опита да вземе скицника от ръцете му, но Леонардо не го пусна. – Ние сме изоставени. Трябва да напуснем Милано.

– Трябва да помислим, преди да направим нещо прибързано. – Трябваше да нарисова тази решителна френска девойка така, както я виждаше сега – с отнетата назад глава, отворена във вопъл уста, с пламнала от тревога повдигаща се и спускаща се гръд. Страхът много приличаше на екстаза и той си написа набързо напомняща бележка да проучи признаците на това нелепо сходство. Когато тя излезе забързано от стаята, Леонардо изпита съжаление, че няма да има възможност да задоволи желанията си с нея.

Последният французин напусна помещението. Тежката врата се затвори, заглушавайки врявата от царящата по улиците паника.

Салаи сграбчи художника за лакътя.

– Нямаме време да мислим.

– Винаги има време за размисъл, мой млади ученико. – Леонардо спокойно прибра скицника си.

Това, че имаше време да мисли, беше причината, поради която изобщо бе опитал тази вече рушаща се експериментална стенописна техника. При истинската фреска художникът нанасяше варова мазилка върху стената и след това рисуваше директно върху мократа мазилка, така че картината ставаше дълготрайна част от сградата. Трайността обаче имаше своята цена. Човек трябваше да завърши рисуването върху участъка с прясна мазилка, преди тя да изсъхне. Това изискваше бърза непрекъсната работа, но тя не беше в стила на Леонардо. Той обичаше да не си дава зор, да обмисля всеки детайл. Можеше да започне проект, да спре и след това да започне отново. Нещо повече, много от любимите му пигменти като ултрамарина бяха направени от минерали, които нанасяха поражения на вартата. Ето защо беше разработил техника, подходяща за стила му, нанасяйки темперни бои на яйчена основа директно върху суха грундирана стена. С този метод можеше да използва любимите си минерални пигменти ултрамарин, цинобър, дори искрящото зелено-синьо на азуриата. Ала по-важното беше, че като избягваше мократа мазилка, той можеше да не бърза, да прави промени всеки път когато му хрумнеше по-добра идея дни, седмици, месеци, дори години по-късно. Веднъж, докато рисуваше точно тази фреска, той беше

мислил в продължение на три дни, преди да нанесе една мазка* с умбра върху дясната ръка на Исус.

Салаи изправи Леонардо на крака.

– Вече съм опаковал скициниците и отделните ви рисунки. – Той потупа тежката чанта, преметната през гърдите му. – Ще трябва да оставим всичко останало зад гърба си.

Маестрото погледна назад към „Тайната вечеря“. Боята се ронеше, в това нямаше съмнение. Нямахше да успее да спаси разпадащата се фреска.

– Всичко е наред, Салаи – каза той както на себе си, така и на помощника си. – Онези, които копнеят да запазят имуществото си завинаги, се заблуждават. Ние, художниците, знаем как да се освободим от вещите си. В крайна сметка нашите творби не принадлежат на нас, а на възложителя. Освен това картините никога не са завършени, а само изоставени.

Докато излизаха от сградата, в далечината отекнаха топовни гърмежи. Навън цареше хаос. Галопиращи коне отнасяха войници извън града. Френските придворни и граждани трескаво товареха багажа си в карети и каруци. Бурен зимен вятър вдигаше облаци прах, забулвайки града с кафява мъгла. Модната северна столица Милано беше обхваната от анархия. Насред суматохата самотен френски войник стоеше спокойно на площада и се взираше в очите на масивна глинена статуя – кон, който се извисяваше по-високо от петима мъже, стоящи на раменете си един върху друг.

Този глинен кон – паметник на мъртвия баща на Мавъра – бе проектиран от Леонардо като модел за това, което щеше да бъде най-голямата бронзова конна статуя в историята. Поетите съчиняваха стихове за великолепното четириногло животно и отвсякъде идваха туристи да разгледат модела, планирайки да се върнат, за да видят бронзовата статуя, щом бъде завършена. Обаче Леонардо дори не бе успял да завърши матрицата за отливането на скулптурата, защото Мавъра бе наредил бронзът за статуята да бъде стопен и от него да бъдат направени гюлета по време на войната. След като завзеха Милано, французите използваха глинения кон за тренировъчна мишена, като стреляха по него с горящи стрели и му нанасяха удари с боздугани. Войниците отчупиха ухото му, част от носа му и парче от задницата му. Ако беше жив кон, той щеше да умре още след първите няколко минути. Ала въпреки че беше покрит с дупки, глиненият модел все още стоеше.

– Елате, маестро. Трябва да тръгваме! – Салаи оседлаваше два коня на срещната страна на улицата.

* В живописата: техническо название на начина, по който се нанасят боите с четка, нож и др. върху платното при маслената живопис, техническите свойства на изпълнението, свързани със следите на четката върху повърхността на багрения слой.

Леонардо не помръдна. Не можеше да откъсне очи от френския войник, който мълчаливо общуваше с големия кон. Надяваше се, че паметникът дава на младия мъж усещане за покой и цел в това смутно време. Войникът посегна към колана си и бавно извади дълъг меч. Леонардо си представи как младият мъж поставя оръжието си в подножието на статуята, сякаш се предава пред красотата на неговото изкуство. Вместо това войникът замахна с меча си и извика:

– Смърт на Сфорца!

Острието се стовари върху предния десен крак на коня с кънтящо дрънчене. Кракът се счупи. Конят остана прав за миг, след това политна напред и се стовари на земята.

– Неее! – изкрещя Леонардо. Беше прекарал четири дълги години в проектирането на този кон. Много нощи си бе мечтал как най-накрая ще отлее статуята от блестящ бронз.

На този етап от кариерата си той имаше безспорен успех, но много от съвременниците му вече бяха мъртви. Какво щеше да остави след себе си, когато и той си отидеше от този свят? Нямахше деца, които да носят името му в бъдеще. Половината от картините му бяха недовършени. Другата половина, в това число и неговите портрети на любовниците на Мавъра, висяха в частни жилища и можеше никога да не бъдат изложени пред широката публика. Той имаше множество нереализирани изобретения и куп тетрадки, пълни с безполезни разхвърляни мисли. Сега неговата фреска „Тайната вечеря“ се ронеше от стената и моделът на конния му шедевър беше унищожен. След години някой щеше ли да помни Леонардо – художника, изобретателя и инженера от незначителното градче Винчи?

– Леонардо! – извика Салаи, вече яхнал коня си.

Маестрото се извърна от глинения си кон и пресече изпълнената с хаос улица. Когато се бе преместил в Милано, беше на трийсет години и едва започваше да си създава име като инженер, учен, изобретател, режисьор на пищни светски събития и разбира се, като художник. В Милано се бе превърнал в майстор на четката. Мислеше, че ще умре в този велик град. Леонардо възседна коня си и кимна на Салаи. Рамо до рамо те напуснаха в галоп защитните стени на Милано и поеха през околната пустош. Никой не знаеше какво ще е бъдещето на града или на раздирания от войни полуостров, докато крале, херцози и папи се бореха за територия. Никой не знаеше какво ще е бъдещето на Леонардо. Само едно беше сигурно: маестро Да Винчи трябваше да си намери нов дом, нов покровител, нов живот и ново наследство.

1500 г.

Микеланджело

Януари. Рим

Ако като чакаше откриването, Микеланджело Буонароти изпита чувството, че светът се залюля пред очите му. После зрението му се замъгли. Той се огледа с надеждата да се ориентира, но мраморните колони, таванът с дървени греди и фреските със златен варак се завъртяха около него. Започна да му притъмнява, пред очите му се появиха черни петънца. Имаше чувството, че ще падне, затова се облегна на студената каменна стена.

Спомни си, че трябва да диша, и черните точки бавно започнаха да избледняват.

Досега нито една от неговите скулптури не беше откривана на голямо публично събитие. Независимо къде се случваше, това щеше да е най-важният момент в кариерата му. Обаче това не беше просто което и да е място. Беше най-голямата сцена в целия християнски свят – базиликата „Свети Петър“.

„Колко печално – помисли си той, – че обширната триетажна базилика е занемарена през последните хиляда и двеста години.“ По протежение на западната страна островърхият дървен таван се бе продънил на места и няколко колони бяха напукани. Неопитен зидар беше издигнал груба стена като подпора за постройката, но едната страна продължаваше да се руши. Вятърът свиреше през зейналите пукнатини и липсваха плочи от мраморния под. Ала въпреки щетите Микеланджело все още усещаше душата на църквата сред тези стени.

Тази сутрин Ватиканът беше пълен с поклонници. Беше юбилейна година, когато папата предложи опрощение на всеки грешник, който влезе през вратите на базиликата, така че хиляди се бяха събрали в Рим, за да се помолят и да изповядат греховете си. Този ден в параклиса „Санта Петронила“ те щяха да станат свидетели и на откриването на нова статуя от млад неизвестен скулптор.

Микеланджело вярваше, че е сътворил нещо специално, но трябваше да изчака и да види дали то ще трогне масите. След няколко мига творбата му или щеше да бъде обявена за блестящ успех, или отхвърлена като провал. Той пхна ръце дълбоко в джобовете на туниката си. На дъното на всеки от тях имаше мъничко мраморен прах. Микеланджело стисна праха и разтърка гранулите между пръстите си. Ритуалът го поддържаше спокоен.

Неугледен два̀сет и четири годишен младеж, той знаеше, че сигурно изглежда като недоद्या̀н селяк на публиката. Беше нисък и силен, с мускули, развити през годините на работа с мрамора. Имаше остра черна коса, груби, покрити с мазоли ръце, и нос, който беше сплескан по време на детско сбиване с друг чирак, който завиждаше на таланта му. Не го интересуваше какво мислят другите за външния му вид; къпеше се веднъж месечно и носеше дрехите на каменодолец – дълга ленена туника, широки панталони и груби ботуши. Но му бяха казвали, че кафявите му очи блестят с такава сила, че повечето, които го срещаха, не забелязваха облсклото му. Обикновено бяха прекалено увлечени от неговата страст.

Протоiereят на базиликата „Свети Петър“, чиито черни одежди шумоляха по мраморния под, се промъкна през тълпата поклонници. Като доближи приличащия си на клон нос до ухото на Микеланджело, той прошепна:

– Готов ли си, чадо мое?

Скулпторът се опита да проговори, но не можа да издаде нито звук, затова кимна мълчаливо.

Когато протоiereят прошепна благословия, по челото и горната устна на Микеланджело изби студена пот, а когато хвана въжето, което висеше над статуята, ушите на скулптора запищяха. Той стисна мраморния прах в шепите, докато ноктите му се впиха в дланите му. Хората вероятно щяха да намразят статуята му. Те нямаше да я разберат. Щяха да ѝ се подиграват, да я проклинат, да проклинат и него.

Протоiereят дръпна въжето.

Плътната черна завеса се свлече на пода, разкривайки колосална мраморна статуя на Дева Мария, която държеше в скута си разпнатия Христос. Когато Микеланджело бе на шест години, майка му умря при раждане. Той беше вторият по големина от петима синове, така че тя често беше бременна, за да му обръща много внимание, и Микеланджело беше прекарал първите си две години с дойка, както беше прието. Въпреки че собствената му майка беше далечна фигура, той беше съсипан от скръб, когато тя почина. Скулптурата беше израз на тази болка – майка и син, сами в скръбта си, обгърнати от сянка и светлина, завинаги преплели тела, но разделени. Полираният бял камък блестеше ярко. Тялото на Исус лежеше отпуснато в скута на майка му. Кожата му сякаш пулсираше от наскоро изгубения живот. Роклята на Дева Мария се спускаше на дълбоки гънки до пода, докато спокойното ѝ изражение разкриваше примирение с божествената ѝ съдба.

Публиката за пръв път виждаше „Пиета“ на Микеланджело. Тълпата мълчеше. Той огледа безизразните им лица, но не можеше да каже какво мислят или какво чувстват. Главата му бучеше, не можеше да диша, а напрежението в гърдите му нарастваше.

Преди две години, когато френският кардинал Жан Билер дьо Лагрола му бе възложил да извае мраморна „Пиета“, която да украси гробницата му, Микеланджело вече бе сътворил няколко произведения и дори му бяха платили за статуята на Бакхус в естествена големина, но никога не бе получавал такава престижна поръчка. Въпреки неопитността си той бе гарантирал писмено, че ще извае най-красивата статуя, създавана някога в Рим. Ако искаше един ден да изпълни обещанието си да стане велик скулптор, най-добрият му шанс беше статуя, изобразяваща скръбта на майка и син.

В продължение на две изтощителни години той се бе трудил над гигантския мраморен блок. Често бе забравял да яде, да пие или да спи. Първата зима се бе разболял, но бе продължил да работи въпреки треската. През тази първа година кардинал Билер често се бе отбивал в ателието му, за да провери напредъка. Французинът бе похвалил това, което бе видял да се появява от мрамора, но после старият кардинал бе починал, без да види завършената скулптура, и така и не я миропомазал за успех. Микеланджело трябваше да разчита на непознати да решат дали статуята му е шедевър или не.

И сега, няколко мъчителни мига след откриването, публиката все още гледаше мълчаливо творбата му. Той заби нокти в дланите си.

Накрая един червенкос поклонник падна на колене.

– *Grazie mio Dio* *.

После млада майка, която държеше две малки деца, се отпусна на пода в молитвена поза. Скоро всички присъстващи започнаха да шептят възхвали – някои плачеха, други пееха, изпълнени с истинско благоговение. Останалите седяха в смаяно мълчание, хипнотизирани от красотата на скулптурата.

Беше създал първия си шедевър.

Обзе го облекчение. Черните точки пред очите му избледняха. Зрението му се проясни. Като бебе родителите му го бяха поверили на дойка, която бе съпруга на каменоделец в кариерите край Сетиняно. Първите му спомени бяха за мъже, които изкопаваха бели плочи от земята, звукът на метални чукове, удрящи по камък, и вкусът на мраморен прах. Прекарването на първите две години от живота му сред тези каменоделци и млякото на съпругата на един от тях бяха породили у него неутолима жажда за мрамор. Беше посветил целия си живот на скулптурата. Нямаше съпруга, нито годеница, нито деца, нито хобита и сега най-накрая щеше да пожъне плодовете на своята страст.

– Кой я е изваял? – чу един поклонник да пита друг.

Микеланджело си пое дъх и се приготви да усети приятната тръпка, която със сигурност щеше да пробяга по гърба му, като чу името си.

* Благодаря ти, Боже (ит.).

– Нашият Гобо от Милано – отговори другият поклонник.

Гърлото му се сви. Какво беше казал този поклонник?

Преди да успее да го спре, това име се понесе сред тълпата като река Арно, която течеше буйно през тосканския ландшафт след проливен дъжд. „Гобо, Гобо, Гобо“, шепнеха поклонниците, докато сякаш всички започнаха да скандират това име. Гобо, второкласен гърбав скулптор от Милано. Гобо, чиито фигури бяха статични и масивни, всъщност безобразни. Гобо, който нямаше таланта да оформи дори пиедестала на „Пиета“. Микеланджело се беше трудил през целия си живот, за да прослави семейството си чрез своето изкуство, а сега тези глупаци приписваха неговия шедьовър на този мързелив, бездарен, нечестив Гобо.

Когато Микеланджело още бил в утробата на майка си, тя бе паднала от коня и животното я беше влачило известно време. Лекарите смятали, че бебето в нея няма да оцелее, но необяснимо как то бе оживяло. За да отпразнуват чудотворното раждане, родителите му го бяха дарили с красиво, вдъхновено от небесата име – Микеланджело, – тоест закрилян от архангел Михаил.

Със сигурност Бог не го беше спасил, не му беше дал рядко и красиво име и не му беше вдъхнал непоколебимото желание да вае мрамор само за да позволи цялата заслуга за неговия шедьовър да бъде приписана на този недостоеен самозванец Гобо.

Микеланджело толкова се ядоса, че му се зави свят. Църквата се завъртя около него и таванът сякаш се срути. Протоiereят, който можеше да го посочи на тълпата, не се виждаше никъде. Той трябваше да намери начин да гарантира, че никой никога няма да припише скулптурата му на друг освен на него самия. Но как?

Тогава го осени идея, толкова съвършена, че сигурно бе изпратена от небето. За да върне Божия план за живота му в правилния път, той трябваше да гравира името си директно върху „Пиета“, така че никой да не може да сгреша кой я е изваял.

Имаше само един проблем. Микеланджело вече не притежаваше скулптурата. Тя принадлежеше на църквата. Той не можеше просто да се приближи до нея и да започне да дъбае камъка. Някой щеше да го спре. Можеше дори да го арестуват. Не. За да гравира името си върху скулптурата, трябваше да го направи късно през нощта, когато всички богомолци си отидат, вратите са затворени и заключени, а свещениците спят дълбоко.

И за да направи това, трябваше да проникне във Ватикана.

* * *

Микеланджело надникна от скривалището си зад една гробница в един полуразрушен страничен параклис. Беше чакал часове наред. Накрая всичко бе утихнало и бе потънало в мрак. Той си каза да спре да мисли какво може да се случи,

ако го хванат да руши църковно имущество. Защищаваше фамилията си. Щеше да рискува всичко.

– Моля те, Боже, прости ми – прошепна Микеланджело, като изпълзя иззад гробницата и прекоси сенчестия неф*. Беше събул ботушите, за да заглуши шума от стъпките си, и притискаше кожената чанта до тялото си, за да предотврати дрънкането на металните си инструменти.

В параклиса „Санта Петронила“ лъч лунна светлина хвърляше мека синя светлина върху неговата „Пиета“. Бяха минали седмици, откакто не беше оставал сам с Мария и Исус. Докато се беше подготвял за откриването, наоколо винаги се навъртаха свещеници или поклонници. Ала сега в притихналата църква той можеше да чуе жуженето на мрамора. Винаги когато го дълбаеше, мраморът му говореше – общение между душата му и тази на камъка. „Пиета“ му беше говорила, тананикала и пяла по всяко време на деня и нощта. Сега отново бяха сами, събрали се отново като стари приятели. Микеланджело отвори чантата и изсипа инструментите си на пода. Те изтракаха силно. *Cavolo!*** – изруга тихо той и затаи дъх, очаквайки някой да се втурне в храма и да го залови, но единственият звук, който чу, беше фученето на вятъра, който духаше през процепа в стените. Изглежда, дрънкащите инструменти не бяха събудили никого.

Той грабна чук и длето и се качи на своята „Пиета“. Зърнеста тъмнина замъгляваше зрението му, но бе работил над тази статуя две дълги години. Дори и да го ослепяха, щеше да разпознае всеки детайл.

Микеланджело прокара длани по камъка и откри познатата мраморна лента, минаваща през гърдите на Мадоната. Плъзна длетото надолу и наляво, след това вдигна чука, за да направи първия срез.

Веднъж започнал, не можеше да спре и да остави някаква полунаписана дума, надраскана върху неговия камък. Щом бе направил дори една резка върху идеално полираната статуя, трябваше да завърши надписа, иначе щеше да съсипе собствения си шедевър за нищо.

Той замахна. Чукът се стовари върху длетото. Когато удари мрамора, острието издаде кънтящ звук, който отекна в просторната църква много по-силно, отколкото бе очаквал. Обзе го вледеняващ страх, но сега не можеше да спре.

„Дрън, тряс, дрън, тряс, дрън, тряс!“

Вдигна се мраморен прах и се посипа по косата и дрехите му. Потта му се смеси с мръсотията, образувайки сива каша, която се стече в очите му, предизвиквайки силно парене.

* Неф, или кораб, е издължено помещение, част от интериора на сгради от типа на базиликите, ограничено от едната или от двете си дълги страни с колони, отделящи го от съседните помещения.

** По дяволите (ит.).

Дева Мария се взираше в него със спокойно лице. Микеланджело спря да чука. Обгърна го тишина, докато чакаше Мадоната да го укори, че е дълбал гръдта ѝ. Повечето хора смятаха, че мраморът не е нищо друго освен инертна скала, но той знаеше, че в жилите му тече живот точно както кръвта – през човешкото сърце. Започна да шепне на Мария, но дори той невинаги беше сигурен какво казва, когато говореше на езика на камъка.

Някакво движение привлече вниманието му. Гризач ли притича през нефа? Птица, сгушила се между гредите? Преминаващ пред луната облак? После видя очертанията на носеща факла фигура, която вървеше тихо по най-отдалечената от параклиса пътека. Неистовият шум при изсичането на надписа в камъка сигурно бе събудил свещениците.

Микеланджело скочи от мястото си и се шумугна в близката сводеста ниша, надявайки се да намери прикритие под булото на плътния мрак. Когато погледна назад, видя нещо, от което стомахът му се сви.

Инструментите му все още лежах в основата на скулптурата. Купчината щеше да докаже на патрулиращия свещеник, че има натрапник. Ако бъде заловен, Микеланджело може да бъде отлъчен от Църквата, изкормен и разчекнат или обесен. Папата щеше да го прокълне за греховете му. Одраната му кожа щеше да гори цяла вечност в ада на Данте.

Нямаше време да вземе инструментите. Свещеникът, който вървеше нагоре-надолу по пътеките, бързо се приближаваше. Микеланджело вярваше, че божите служители могат да чуват страха, а в тази тиха църква паниката му сигурно звучеше като гръмотевица. Той си пое дълбоко въздух и го задържа.

Свещеникът заобиколи далечния край на апсидата* и тръгна по трансепта** към него, като размахваше факлата пред всеки тъмен ъгъл. Микеланджело броеше усилващите се стъпки, всяка от които го приближаваше до залавянето.

Монахът стигна до параклиса „Санта Петронила“. Микеланджело видя строго лице с отпусната набръчкана кожа, което се подаваше изпод качулката. Старецът изглеждаше суров, коравосърдечен.

Той огледа статуята. Погледът му се насочи към уличаващата купчина инструменти. Когато Микеланджело се притисна обратно в сводестата ниша, главата му се блъсна в малка метална полица, разположена точно над него. Металът издрънча, удряйки се в каменния свод.

Свещеникът обгърна факлата си към звука. Светлината нахлу в параклиса, насочвайки се към Микеланджело. Той затвори очи. Топлината на факлата облъкна лицето му. Очакваше да чуе изненадан вик, но вместо това топлината се спусна

* В архитектурата – сводеста ниша в стена на постройка. В християнските храмове в апсидата се намират олтарът и презвитериумът.

** Напречен неф на църква.

надолу по тялото му. Микеланджело отвори едното си око навреме, за да види как един плъх притича върху обутите в сандали крака на монаха. Старецът изкрещя и размаха факлата към животното.

– Противни твари!

Когато плъхът се шмугна обратно в тъмнината, свещеникът се огледа, но изглеждаше доволен от търсенето си и нетърпелив да избяга от гризачите. Той побърза да си тръгне и изчезна през задната врата.

Микеланджело отново беше сам. Той си пое хрипливо дъх.

Този плъх, помисли си, трябва да е бил Светият Дух, изпратен да изплаши свещеника. Бог отново благославяше него и изкуството му.

Микеланджело изпъзя от скривалището си и се върна към работата си. Периодично някой монах проверяваше църквата, но скулпторът винаги се измъкваше в укритието си и избягваше залавянето.

Знаейки, че е под закрилата на небесата, той отдели време да оформи внимателно всяка богато украсена римска буква и дори прекара допълнителен час да шлифова латинските думи *Michael Angelus Bonarotus Florent Facieba*.

„Микеланджело Буонароти, флорентинец, направи това.“

* * *

Микеланджело завърши работата си и се скри зад гробницата малко преди кардиналите да влязат за сутрешната литургия – частна служба, при която църковният елит можеше да пообщува, преди вратите да се отворят за широката публика. Няколко минути след началото на службата той чу сред присъстващите да се разнася развълнуван шепот, но не погледна от страх да не бъде забелязан. Вместо това се скри мълчаливо, чакайки своя шанс да се измъкне незабелязано.

След службата свещениците отвориха входната врата и посрещнаха тълпата от поклонници в църквата. Микеланджело изчака, докато сградата се напълни, след това се измъкна от скривалището си и се смеси с тълпата. Слой мраморен прах му помогна да се слее с нея. Богомолците бяха покрити с прах от пътищата.

Докато минаваше покрай своята „Пиета“, той забави крачки, за да се вслуша в бърборенето. Всички поклонници повтаряха новото уникално име. „Микеланджело Буонароти“, шепнеха те, предавайки името му от човек на човек. Скулпторът се изчерви от гордост.

– Един ден ще се научиш да работиш така, че изкуството ти да говори само за себе си.

Микеланджело се обърна и видя до него да върви Джакопо Гали – богатият римски banker, който го беше препоръчал за „Пиета“ на кардинал Билер. Той се зарадва, че приятелят му беше тук, за да стане свидетел на триумфа.

Джакопо посочи с брадичка статуята.

– Но междуременно ще призная, че когато я видя тази сутрин, той беше... – Банкерът замълча, сякаш вкушваше капка мед на езика си. – Впечатлен.

– Когато кой я видя?

– Папата, разбира се.

Микеланджело се ококори. Правилно ли беше чул, или Джакопо внезапно бе проговорил на непознат език? Александър VI беше известен със своята безочлива жажда за власт и с големите си сексуални апетити, но беше и много уважаваният глава на Католическата църква, най-тясната връзка на човека с небето. Папата да похвали работата му беше като Бог да изпрати божествено одобрение.

– Негово Светейшество искаше да види твоята „Пиета“, преди да бъде набиколена от тълпата – каза Джакопо, като махна с ръка на един кардинал, който стоеше наблизко. Банкерът винаги кроеше нещо с някой важен човек. – И протойерейт ме покани на службата, надявайки се, че мога да похваля твоето трудолюбие и таланта ти.

Ето защо бе имало такова оживление на сутрешната литургия, осъзна Микеланджело. Папата бе присъствал.

– Какво каза той?

– Похвали красотата ѝ. Каза, че тя го е подтикнала към Божието милосърдие. А всички знаем, че това е впечатляващ подвиг за Светия отец. Той дори се посмя на самочувствието ти да я подпишеш. Каза, че му напомняш за Чезаре.

Стомахът на скулптора се преобърна. Чезаре Борджия беше незаконороденият син на папата и известен злодей. Отгледан за църковна кариера и издигнат в ранг кардинал на осемнайсетгодишна възраст, Чезаре бе станал първият човек в историята, отказал се от кардиналската шапка, което бе непростим бунт според Микеланджело. Нещо по-лошо, според слуховете Чезаре бе убил брат си, бе правил любов със сестра си и бе убил съпруга ѝ от ревност. В момента той водеше армията на папата в кръвожадна военна кампания на полуострова, за да поеме контрола над папските земи, които се бяха разбунтували. Да бъдеш сравняван със скандалния Чезаре Борджия не беше комплимент, освен ако, разбира се, това сравнение не беше изречено от неговия баща – папата.

– Негово Светейшество каза, че имаш дух и страст – продължи Джакопо. – Мисля, че го нарече пленителна арогантност. Той каза... да видим какво точно каза...

Микеланджело стисна каишката на кожената си чанта, докато чакаше банкерът да си спомни точните думи.

– Той каза: „Мисля, че един ден Микеланджело Буонароти ще преуспее.“ – Звучеше така, сякаш Негово Светейшество може дори да те наеме, ако продължиш в този дух. Няма ли да е чудесно да работиш за папата...

Скулпторът падна на колене.

Беше дошъл в Рим преди четири години с надеждата да си създаде име в дървната столица. Вечният град стимулираше въображението му. Постепенно се разкопаваха древни останки, погребани в земята в продължение на стотици години. Мраморни колони и триумфални арки бяха наполовина открити, а рушащите им се върхове се издигаха от пръстта като надгробни плочи. Всеки ден при разкопки се откриваше нова сграда, статуя или артефакт. Старият римски форум беше идеалният дом за художник, който иска да изучава, копира и подражава на изкуството на древните. Ала въпреки голямото изкуство Рим го разочарова. Някогашната могъща столица сега беше малък, мръсен, провинциален град, гъмжащ от проститутки, просяци и крадци. На бесилки висяха трупове, които гниеха със седмици като предупреждение към онези, които замисляха престъпления. За човек, свикнал с изисканата красота на Флоренция, грубостта на Рим беше шокираща. Микеланджело беше готов да избяга почти веднага, щом пристигна, но не можеше да се върне като поразенец във Флоренция. Той се бе хвалил пред семейството си, че ще стане велик скулптор в Рим. Щеше да се върне у дома или преуспял, или изобщо нямаше да се върне.

Въпреки че бе мечтал за триумф в Рим, никога не си бе представял да получи похвали от папата.

– Негово Светейшество знае името ми?

– Разбира се – отвърна Джакопо, като го хвана за ръката и го изправи на крака. – Поклонниците ще разнесат вестта за теб и твоята „Пиета“ из целия полуостров и дори до варварите извън него. Като французите например.

– А във Флоренция?

– Във Флоренция ще организират празнични шествия в твоя чест.

Микеланджело сграбчи банкера за раменете и го целуна по двете бузи.

– Благодаря ти, приятелю. Ела. Помогни ми да затворя работилницата си. Време е да се върна във Флоренция.

В крайна сметка почитта винаги имаше по-голяма стойност у дома.

Леонардо

ЗИМАТА. МАНТУА

Леонардо запали последния фитил. Двамата със Салаи се скриха зад една защитна дървена ограда, когато шестте метални цеви възпроизведоха изстрели. Снарядите изсвистяха във въздуха и избухнаха в златни и сребърни фойерверки. Докато се сипеха искри, населението на Мантуа ликуваше. Въпреки че беше студена нощ, всички се бяха събрали пред Палацо Дукале, за да приветстват в града херцога на Валантиноа, Чезаре Борджия, главнокомандващ на папската армия.

– Това е необикновен механизъм – каза Чезаре Борджия, сочейки многоцветното изстрелващо фойерверки устройство. Леонардо беше чувал слуховете, че кожата на Чезаре често е покрита с пурпурен обрив – симптом на френската болест*, но тази вечер не видя такива признаци дори когато фойерверките осветиха лицето му. Херцогът беше безспорно красив: висок и мускулист, с ултрамариносивни очи.

– Е, нашият маестро е доста необикновен – каза Изабела д’Есте, като мушна интимно ръката си в сгъвката на лакътя на Леонардо.

Тези дни беше доста понатежала, а и самата тя се чувстваше така. Съпругът ѝ беше зает при последния си продължителен престой у дома, оставяйки не само Изабела бременна, но и три други местни дами.

Леонардо положи ръка върху нейната.

– С радост приемам комплимента от такава красива покровителка.

При бягството си от Милано Леонардо и Салаи знаеха, че не могат да останат дълго в провинцията. Беше твърде опасно. Италианският полуостров не беше мирна, обединена страна, а съвкупност от воюващи градове държави и кралства. Нахлуващата френска армия напредваше на полуострова, за да предяви претенции към Неапол. На запад Флоренция беше във вечна война с Пиза, докато на изток Венецианската република беше във война с всички. А Чезаре Борджия, командващ папската армия на баща си, наскоро беше започнал да вилнее из Романия. Нуждаейки се от сигурно убежище, Леонардо се беше насочил към близкия

* Сифилис. Тъй като се твърдяло, че е разпространена от френските войски, първоначално болестта е била наречена „френската болест“ от жителите на Неапол.

град държава Мантуа, управляван от неговата дългогодишна приятелка, пламенната червеносока маркиза Изабела д'Есте, и нейния съпруг.

Докато живееше в Милано, Леонардо се бе сприятелил с Изабела, която често пътуваше на север, за да посети по-малката си сестра Беатриче – съпруга на Мавъра. Всеки път когато посещаваше двора, Изабела настояваше да вечеря до Леонардо и да говори с него за изкуство, политика и за природата до късно през нощта. Когато Беатриче бе починала, Леонардо и Изабела си бяха разменили писма, изпълнени с искрена скръб.

След френското нашествие в Милано Леонардо не си беше кореспондирал с дамата, но вярваше, че тя ще го приеме радушно в своя град, и се беше оказал прав.

И така, повече от месец той служеше като главен инженер на Мантуа, а тази вечер беше натоварен да впечатли Чезаре Борджия. Изабела се стремеше да задържи Чезаре на страната на Мантуа – със съпруга ѝ нямаха нужда от враг като сина на папата.

– Идеята за това устройство ми хрумна, докато съчинявах песен на арфа – обясни Леонардо, когато Чезаре премина защитната бариера, за да разгледа многоцевния изстрелващ механизъм. – Помислих си, че щом един инструмент може да издава няколко тона наведнъж, защо пусковата установка да не може да изстреля няколко снаряда наведнъж?

– Но аз никога досега не съм виждал пиротехника да се изстрелва във въздуха – каза Чезаре.

Салаи хвърли победоносен поглед на Леонардо. Марко Поло беше донесъл фойерверките от Изтока преди повече от двеста години, но те все още се смятаха за нови и експериментални. Повечето пиротехнически представления бяха малки и безопасни: изригвания на искри, които никога не напускаха земята. Но Леонардо предпочиташе по-опасния метод – да изстрелва снаряди високо във въздуха и да наблюдава как цветовете се сипят от небето.

– И така, сега виждате предимството, което Мантуа спечели, като нае нашия скъп Леонардо. – Казаното от Изабела прозвуча като кокетство.

– Просто не мога да повярвам, че е при вас повече от месец, а все още нямате картина от него. – Чезаре повдигна едната си вежда. – Чудя се дали се мисли за по-важен от покровителството на една обикновена маркиза. В крайна сметка той е свикнал да служи на херцози и херцогини.

– Моята маркиза е много по-щедра от всеки херцог или херцогиня, които някога съм познавал – заяви Леонардо.

– Чухте ли това, херцог Борджия? – Изабела натърти на думата херцог.

– Освен това защо бих си губил времето с рисуване, когато мога да осветя небето на Мантуа? – попита художникът. Димът от фойерверките все още висеше във въздуха.

Борджия насочи сините си очи към Леонардо.

– Кажете ми тогава, имате ли други изобретения като това?

– Разбира се. Мога да ви заведа в моето ателие...

– Извинявам се, херцог Борджия – намеси се Изабела, а очите ѝ бяха студени и непроницаеми като вулканично стъкло. – Вашите проучвания ще трябва да почакаат. Имам нужда от съвета на моя маестро.

* * *

– Можеш ли да вярваш на този човек, който се опитва да те отмъкне от мен? – Гневният глас на Изабела отекна между стените, докато тя го водеше нагоре по последните няколко стъпала на кулата в стария Кастело ди Сан Джорджо.

– Никой не може да ме открадне от вас, синьора. – Леонардо я последва в личните ѝ покои.

– Помни ми думата, този мъж иска твоите таланти за себе си. – Маркизата отвори двукрилата врата на своето *studiolo**, където съхраняваше колекцията си от произведения на изкуството и често беше домакиня на оживени дискусии за хуманизъм, литература и политика. Стаята беше като свраче гнездо, пълно със съкровища, в това число мраморни и бронзови статуи, съвременни и стари картини, купища илюстрирани ръкописи и новоподвързани книги, златни и сребърни миниатюри, натрупани върху старинни маси, и дори сбирка от животински кожи, бивни и еленови рога. Освен като колекционер на произведения на изкуството маркизата имаше репутацията на смел ловец. – Никога не позволявай на това чудовище, Борджия, да забие ноктите си в теб, Леонардо. Бог знае какво би могъл да те накара да направиш – каза тя, като се отпусна на едно позлатено кресло с висока облегалка. – Знаеш ли какво ме разстрои най-много тази вечер? Този тиранин разкри тайната ми. Намеренията ми към теб вече не могат да бъдат отречени.

Той срещна погледа ѝ.

– Знаете, че няма да ви откажа нищо, синьора. – В затвореното пространство на студиото Леонардо долавяше парфюма ѝ, ухаещ на лавандула и праскова.

– Планирах да изчакам още няколко месеца да си начешеш егото, позволявайки ти да си играеш с восните играчки на съпруга ми, но сега трябва да знаеш защо толкова силно те искам тук.

Маестрото направи крачка към нея.

– Заради таланта ми да свиря на лютня?

Тя поклати отрицателно глава.

– Заради моята легендарна сръчност при връзване и развързване на възли?

* Малко помещение, често пишно декорирано, използвано за четене, учене и писане; кабинет (ит.).